

12 april 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

CREACTIEF MET DUAAL – VOOR ALLE ROUTES

1 Inleiding

Er wordt nog steeds heen en weer gedelibereerd over de mogelijkheden voor het flexibiliseren van opleidingen, vooral kijkend naar het programma en de vormgeving ervan alsmede van leerlijnen. Daarbij kun je mede denken aan de koppeling van de Ad en de Bachelor, de Bachelor en de Master, maar ook de doorloop van mbo-4 naar de Bachelor en dan via de Ad. Maar zo zijn er veel van dat soort routes uit te zetten, stapelend, met overstappen van de ene naar de andere sector, en ook met inzet van alle beschikbare varianten (vt, dt, duaal) en al dan niet met een onderbreking.

Maar aansluitingen, doorstromingen, koppelingen... allemaal hebben ze voortdurend te 'lijden' onder dynamische ontwikkelingen in de programma's. Die dienen aaneen te worden gesmeed om mensen zo soepel mogelijk een leerroute te laten doorlopen. Anders gezegd, de bezitters en managers van de betrokken opleidingen moeten periodiek met elkaar in overleg om te zien wat de gevolgen over en weer zijn, om toch een koppeling in stand te kunnen blijven houden. Natuurlijk moet het niet altijd wettelijk gebeuren maar het kan in veel opzichten erg handig zijn.

Binnen het hbo kunnen we een paar van dergelijke gekoppelde leerlijnen onderscheiden. Duidelijk is natuurlijk dat we alhier willen gaan kijken naar de doorstroom met een Ad-getuigschrift naar een programma dat leidt tot de graad Bachelor. Daaraan kan worden toegevoegd dat in zo'n geval er tevens van variant mag worden gewisseld, in bepaalde gevallen bij het direct doorgaan maar zeker ook na een korte of wat langere onderbreking. Dat betekent dat er allerlei scenario's zijn met allemaal een eigen dynamiek, kaders, afspraken en daarvoor uit te voeren overleggen.

Maar het betekent eigenlijk, in extremis, dat je als hogeschool voor de meeste flexibiliteit dient te beschikken voor de Ad's en de Bachelors over alle varianten. Is er dan een oplossing hiervoor te vinden? Is er een andere aanpak voor het hbo mogelijk? Goed, hierbij een poging... maar denk erom... een creatieve insteek buiten de doos... en een basis voor verdere brainstormsessies...

2 Alles is duaal binnen 'de hbo-opleiding'

Er wordt al heel lang gesproken over het afschaffen van de varianten en het overgaan op het simpelweg aanbieden van 'een opleiding'. Je zoekt als hogeschool naar doelgroepen en ontwerpt daarvoor een programma dat aan de formele eisen voldoet, aan te passen in de loop der tijd als het werkveld verandert en daarmee ook zo'n doelgroep.

Laten we die insteek maar gewoon gaan hanteren, en met elkaar besluiten om alle opleidingen in de bestaande varianten om te zetten in alleen maar 'duaal'. Dat is helemaal geen enkel probleem als je als hogeschool daarover nog niet beschikt, want als er een licentie is voor voltijd en/of deeltijd mag door die instelling zonder enige verdere beoordeling door de overheid eveneens met duaal worden gestart. Vervolgens kan men die voltijd en deeltijd laten vervallen... nou ja, laten uitdoven...

Waarom zou je dit doen en kan het 'echt wel'? Zeker. Het is namelijk zo dat in de wet geen formele definitie staat van wat onder een duale opleiding dient te worden verstaan. Trouwens, ook niet voor voltijd en deeltijd, los van bepaalde regelingen die daaraan kunnen zijn gekoppeld. Deeltijd mag overdag, voltijd ook op avonden, en zo alles door elkaar. De status van de student is het enige van belang, dus de wijze waarop iemand staat ingeschreven. Tricky daarbij is dat een deeltijder geen studiebeurs krijgt, dus een jongere inschrijven voor deeltijd kan straks niet meer zo handig zijn. Maar duale studenten krijgen wel in principe die studiebeurs, mede omdat duaal is ontstaan is als alternatief voor voltijd... en nou juist niet voor werkenden en oudere studenten.

Dit staat er in de wet, bij het artikel over 'voltijdse, deeltijdse en duale inrichting van opleidingen' over duaal (helemaal niks verder over voltijd en deeltijd):

Een duale opleiding is zodanig ingericht dat het volgen van onderwijs gedurende een of meer perioden wordt afgewisseld met beroepsuitoefening in verband met dat onderwijs.

Het gedeelte van een duale opleiding dat bestaat uit het volgen van onderwijs, wordt aangeduid als onderwijsdeel.

De studielast van het deel van de duale opleiding dat wordt gevormd door de beroepsuitoefening in verband met het onderwijs, bedraagt een door het instellingsbestuur in de onderwijs- en examenregeling te beargumenteren aantal studiepunten.

Het hier genoemde 'wordt afgewisseld' is nog een overblijfsel van de wetgeving aan het eind van de vorige eeuw toen de belangrijkste vorm van duaal het 'co-op'-model was. Na een voltijdse propedeuse, nodig om een goede basis te leggen voor de beroepsuitoefening, werd afwisselend een semester gewerkt en gestudeerd. Dat leverde een traject van 4,5 jaren op¹. Maar toen in die tijd werd besloten alle bacheloropleidingen vier jaren te laten duren, werd dit de nekslag voor 'co-operative education', als het bekende 'sandwich-model'.

Het kan echter ook worden gezien als het afwisselen van werken (in een bedrijf) en onderwijs (op of vanuit de school) gedurende een week, dus met drie dagen werken en twee dagen voor colleges en dergelijke. In principe zijn er allerlei vormen te hanteren, al is het verwoorden ervan in de onderwijs- en examenregeling nog wel eens lastig, mede omdat werken en studeren als het ware voortdurend aan elkaar zijn gekoppeld.

Maar, en dat is het meest interessant, er kan ook met jaren worden 'gespeeld', en in samenhang daarmee met semesters en onderwijseenheden. Daarbij is geen voorschrift te ontdekken als het gaat om hoeveel studiepunten het voor beide componenten gaat en in welke vorm de bijpassende eenheden zijn gegoten. Alleen moet er beargumenteerd worden vastgesteld hoeveel studiepunten horen bij de beroepsuitoefening (het werkdeel), en dan is de rest automatisch voor het onderwijsdeel.

Formeel: wanneer is een opleiding duaal... en te maken...

Formeel mag voor een opleiding worden bepaald dat één studiepoint ervan valt onder de beroepsuitoefening en dat daarvoor een tripartite overeenkomst tussen de student, de werkgever en de hogeschool wordt gesloten². Op dat moment kan deze opleiding als een duaal onderwijstraject in het landelijke register worden opgenomen.

Dat kan voor voltijd leiden tot een omzetting tot duaal door bijvoorbeeld de stage of een deel ervan te organiseren op basis van een dergelijke overeenkomst, zoals nu eigenlijk ook al gebeurt. Een van de doelstellingen van de stage is het leren op een werkplek, op die manier bijdragend aan de leeruitkomsten van de opleiding. Daarbij geldt dat deze student een formele aanstelling moet hebben voor die periode, dus met een tijdelijk contract – en dat er dan 'salaris' wordt uitbetaald. Maar goed, men krijgt nu toch al vrijwel altijd een stagevergoeding. Dat wordt aldus een vorm van vergoeding voor het werk dat wordt gedaan. En nogmaals, dat kan ook best gelden voor bijvoorbeeld een deel van de stage, als het maar om minimaal een studiepoint gaat.

3 Even wat consequenties... en dan ook mogelijkheden...?

Voordat er wordt gekeken naar de leerroutes en scenario's waarbij de Ad in het geding is, een paar interessante consequenties van het hebben van één soort opleiding, dus met een duale insteek, aanpak, vormgeving en een verdere inrichting:

¹ Dat had te maken met het gegeven dat elk semester werken een vergelijkbare opstartfase kende en men daarom bepaalde delen van die semesters niet meer liet meetellen in de vormgeving. Dat leverde als zodanig een half jaar extra studie op.

² Interessant is overigens dat deeltijdse opleidingen kunnen profiteren van de voordelen bij duale opleidingen als het gaat om het aantal studiepunten dat 'elders' mag worden verzorgd, als voor bepaalde onderwijseenheden rond de werkplek (het werkplekieren) een overeenkomst wordt gesloten die gelijk is aan wat bij duaal wordt vereist. Eigenlijk kun je dan zeggen dat die deeltijdse opleiding in formele zin (ook) een duale opleiding mag worden genoemd...

- Voor duale opleidingen mag door de hogeschool een 'gedeeltelijk' wettelijk collegegeld worden gevraagd, dus minder dan normaal gesproken moet worden betaald. Het CvB stelt hiervoor een minimum en een maximum vast. Maar goed, dat maximum kan dus ook dat wettelijke bedrag zijn.
- Het is nu zo dat een hogeschool kan besluiten om naast de reguliere vormgeving van een deeltijdse opleiding met een duur voor de Ad en de Bachelor van twee resp. vier jaren, voor een bepaalde doelgroep een programma op stellen waarbij er minder studiepunten per jaar worden gepland. Een Ad van 120 studiepunten kan bijvoorbeeld worden verzorgd voor die specifiek te identificeren groep studenten met een programma van drie jaren met elk 40 studiepunten, vast te leggen in de OER. Dat vervolgens allerlei landelijke regelingen daarbij niet aansluiten is een zaak die al vaker is aangekaart, maar het laat kennelijk de overheid 'een zorg zijn'. Deze optie om letterlijk maar een deel van de opleiding per jaar in te plannen, zou dan hiermee wel verdwijnen. Maar... als die regelingen (denk aan de bekostiging) tevens op de schop gaan, is mogelijk toch weer een soortgelijke aanpak op te nemen in de wetgeving.
- Er is sprake van twee vormen om werken en leren te combineren. Bij deeltijd wordt gesproken over 'werkpleklers', naast de vorm die duale opleidingen kennen waarbij de werkplek deel uitmaakt van allerlei onderwijseenheden. Door alleen maar te spreken over een opleiding kunnen deze scenario's worden gecombineerd.
- Bij duale opleidingen hoeft de beroepscomponent niet te worden meegeteld bij het onderwijs dat 'elders' wordt verzorgd. Bij deeltijd kan dat ook gelden voor het werkpleklers, maar dan moet daarbij eigenlijk gebruik worden gemaakt van die duale constructie. In het geval het hbo slechts beschikt over 'een opleiding' kunnen hiervoor nieuwe afspraken worden gemaakt, zoals nu ook al valt te zien in de nu voorliggende beleidsregel voor de macrodoelmatigheid.
- Iedereen die nog geen Ad dan wel een Bachelor heeft behaald in het bekostigde systeem, heeft recht op de studiebeurs (studiefinanciering) als verder aan alle criteria is voldaan. Dus ook werkenden die nu vooral in deeltijd studeren, komen hiervoor waar mogelijk in aanmerking. Of dit door de overheid wordt gezien als een gewenste situatie, moet worden afgewacht, mede omdat die constructie van deeltijders in een duale opleiding nu ook al mogelijk is.
- Maar wellicht kan die overheid gaan bezien of er een vorm is te vinden die aansluit bij het hebben van een studiebeurs voor voltijders en dualiseerders nl. door voor de deeltijders in plaats van een beurs een deel van het STAP-budget te gebruiken. Het kan ook worden gezien als een vormgeving van een 'individueel leerbudget', specifiek te gebruiken voor degenen die aan bepaalde persoonlijke criteria voldoen – nader vast te stellen, zonder te vervallen in een hebben van categorieën die uitnodigen tot een vorm van 'verkeerd bedoelde indelingen'. Kom maar op, overheid!

4 Even over duaal en opleidingen

Toch ook nog even kijken naar duale bacheloropleidingen, met een lengte van vier jaar. Als je als hogeschool meent dat het formeel nodig is om het gehele programma ervan te dualiseren, hetgeen dus niet hoeft (denk aan 'co-op' dat een eerste jaar in de voltijdse context kent), moet je je als aanbieder volledig aan de wet houden.

Het betekent dat een duale student per studiepoint 28 klokuren aan de studie moet besteden, op de werkplek dan wel op school, of bezig zijn onder de regie van de opleiding. Daarmee zit de week in principe vol, met 40 uren studie.

Tevens zal er moeten worden gezorgd voor werkplekken die als het ware mee oplopen met de studie, zodanig dat als binnen bepaalde leerlijnen op een hoger niveau leeruitkomsten aan de orde komen, er wellicht ook een andere bijpassende werkplek dient te worden gezocht. Het zou kunnen, maar het ligt niet echt voor de hand dat binnen elk bedrijf of organisatie in alle omstandigheden vier jaren lang studenten (en duale werknemers dus op basis van de tripartite studieovereenkomst) op eenzelfde werkplek van niveau 4 naar niveau 6 kunnen doorgroeien.

Dat betekent dat er veel flexibiliteit van de werkgever wordt vereist, met de gehele week in dienst van de studie en dat ook vier jaren lang – nogmaals, in formele zin - met het regelmatig bezien in samenspraak met de hogeschool of er een nieuwe werkplek (en begeleiding) nodig is. Dat vraagt zeker om een behoorlijke omvang van zo'n werkorganisatie, met een grote diversiteit, ook qua niveaus met betrekking tot functies.

Voor duale Ad-opleidingen is dit dus maar nodig voor een periode van twee jaren, ook al wetende dat de praktijkervaring en de afstudeeropdracht in het geheel kan worden geïntegreerd. Dat maakt het ook voor de kleinere bedrijven zonder meer interessant, mede als ze in een regio samenwerken om studenten bijvoorbeeld op meerdere plekken competenties te kunnen laten verwerven.

5 Vrijheid van plannen

In de wet staan dus geen harde en dwingende voorschriften voor het inrichten van een opleiding. Het ordenen van de onderwijseenheden, het uitzetten van leerlijnen, het benoemen van de omvang van afstudeerrichtingen, het plannen van stages en projecten... allemaal aan het management en degenen die het programma in de gaten moeten houden. Uiteraard moet alles wel worden vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling (OER), om duidelijkheid te scheppen in de richting van de studenten en de gehele organisatie daar omheen.

Dat betekent ook dat helder moet zijn hoe het zit bij vertragingen al gaandeweg, het kunnen overdoen van eenheden en al dat soort zaken om te voorkomen dat studenten onnodig vastlopen en langer over hun studie moeten gaan doen. Ook als er eenheden verdwijnen moet de student bekend zijn met wat er dan wel moet worden gedaan, om de benodigde studiepunten te verdienen.

Maar je kunt best voor bepaalde doelgroepen een eigen route bouwen en daarin de duale eenheden die je als opleidingsmanagement wilt gebruiken, een plek geven. Tevens zijn er op basis daarvan afspraken met de betreffende studenten te maken, denkend aan wat binnen de experimenten met leeruitkomsten werd bedoeld met het afsluiten van een studiecontract, en waarbij duale tripartite overeenkomsten (per deel ervan dus) worden opgenomen. Ook allerlei vormgevingen zijn daarbij in alle vrijheid te hanteren, met bijvoorbeeld het eerste jaar 'voltijds', het tweede jaar met een duaal semester en zo doorgaande bij de bacheloropleidingen in de volgende twee jaren.

6 Flexen met Ad en Bachelor, en 'varianten'...

Een van de situaties die zich voordoet bij de vormgeving van de leerroute naar de Bachelor via de Ad, heeft te maken met het veranderen van variant. De Ad kan voltijds worden gedaan en als iemand daarna wil gaan werken en studeren zou het aanvullende bachelorprogramma eigenlijk in deeltijd of misschien in een duale vorm moeten kunnen worden aangeboden. Dat vraagt om allerlei aanpassingen qua regelgeving, rechten en plichten en alles wat er verder nog bij komt kijken.

Tevens moet er overeenstemming zijn tussen de afleverende Ad- en de ontvangende bacheloropleiding over de koppeling, de opvang en het programma. Aan de kant van het management van de bacheloropleiding zit men vast aan de afspraken die mede gelden voor de studenten die al in die opleiding zitten, en aan de mogelijkheden om voor de instromende Ad'ers een eigen route te maken – ook als het Ad-programma tegelijkertijd aan veranderingen onderhevig is.

Ook zien we dat er hogeschole zijn die mbo'ers die willen gaan werken, een deeltijdse opleiding aanbieden. Maar van oudsher is deze variant bedoeld voor degenen die al over een redelijke hoeveelheid werkervaring beschikken en daarbij ook in staat zijn om veel compacter dan de jongeren een studie te doorlopen. Zeker als die deeltijdse aanpak voor jongeren slechts een dag onderwijs met zich meebrengt en dan soms ook nog beperkt tot een klein aantal dagen per jaar, is de kanttekening gerechtvaardigd of het niet beter is om een duale opleiding in de aanbieding te hebben. Die doelgroep kan wellicht een werkplek vinden bij bedrijven die tevens bij de 'beroepspraktijkvorming' in het mbo betrokken zijn. Maar ook voor degenen die de BBL-route in het mbo volgen kan het een optie zijn, al moeten alle betrokkenen toch wel even heel goed in de gaten houden dat de kaders van een duale hbo-opleiding behoorlijk verschillen van wat er aan eisen wordt gesteld voor de BBL'ers. Echter, daar kan met nieuwe hbo-vormen zeker op worden ingespeeld, als we dat met elkaar zouden willen.

Er kan derhalve veel meer worden gedaan als er alleen maar sprake is van het hebben in het hbo van een opleiding die een duale vormgeving kan worden verzorgd, in te richten op een wijze die past bij de doelgroep. Daarmee kan veel soepeler worden omgegaan, om snel te kunnen inspelen op veranderingen in zowel de Ad als de Bachelor.

7 Paar voorbeelden met alleen 'een opleiding in het hbo'... dus 'dual' als enige variant...

Goed, laten we maar gewoon eens kijken wat er zoal kan gebeuren als er binnen het hbo sprake zou zijn van het hebben van 'een opleiding'. Dan hebben we het niet meer over het hanteren van

een drietal varianten. Nou ja, je kan daarbij spreken van een duale aanpak, een logische insteek gezien de verbondenheid van het hbo met het werkveld, met allerlei mogelijkheden om dit zichtbaar te maken.

Dat betekent tevens dat er voor specifieke onderwijseenheden waarin het werkveld een rol speelt waarbij de hogeschool en de betreffende werkgever(s) elkaar moeten vasthouden vanwege de consequenties voor de student, sprake is van een 'studie-werk-overeenkomst', zoals nu bij duaal gebruikelijk is en wat als 'studiecontract' is geopperd bij het gebruik van leeruitkomsten (dus eigenlijk de reguliere onderwijseenheden maar dan met inzet van meer vrijheid van handelen).

Op die manier kan zeker in de regionale context tot een meer structurele inbedding van de samenwerking worden gekomen, met heldere afspraken over de wederzijdse verantwoordelijkheden. Ook kunnen die worden gebruikt voor nieuwe afstudeerrichtingen en het inbedden van actuele competenties. Dat alles past vervolgens uitstekend bij de insteek die de overheid wil gaan hanteren met de vernieuwde beleidsregel voor de macro-doelmatigheid.

We geven hieronder een paar voorbeelden van de kansen die het hebben van een gedualiseerde hbo-opleiding alle betrokkenen biedt. Er is uiteraard veel meer op tafel te leggen, maar zeker met de lopende toekomstverkenningen komt er straks hiervoor voldoende tijd beschikbaar.

- In het algemeen kan worden gesteld dat op basis hiervan voor veel leerroutes die via de Ad naar de graad Bachelor lopen, een vierjarig programma is te ontwikkelen. Het kan door afwisselend te werken met onderwijseenheden (semesters, jaren) die gebaseerd zijn op wat we nu voltijd, deeltijd en duaal noemen.
- De aanpak bij de Ad-opleiding kan voltijds of gedeeltelijk duaal zijn, om vervolgens bij het aanvullend bachelorprogramma een combinatie van deeltijd en duaal te kiezen. Daarbij valt aan te sluiten bij de wensen en mogelijkheden van de student, ook als het gaat om het al dan niet hebben van een passende werkplek en het personeelsbeleid van een bedrijf.
- Voor de instromende havisten bij een Ad-opleiding kan worden gekozen voor een voltijds ingericht eerste jaar, met daarna een duaal programma, gericht op doorstroom naar de arbeidsmarkt. Mocht er worden gemikt op het doorgaan voor de graad Bachelor is de inrichting voor de groep meer voltijds vorm te geven³.
- Als een Ad'er de opleiding niet in twee jaren afrondt, kan het restant aan onderwijseenheden worden ondergebracht in een duale dubbele inschrijving bij de bacheloropleiding. De student kan aan het werk gaan en tevens relevante bachelor-eenheden behalen. Na het verwerven van de Ad stopt de student met de bacheloropleiding, maar omdat de bekostiging is doorgelopen is het geen probleem voor de hogeschool – en de student haalt extra 'certificaten' tegen de betaling van het reguliere collegegeld.
- Er kan een 'catalogus' van onderwijseenheden worden opgesteld, voor deze opleiding, zodanig dat deze door alle studenten kunnen worden gevolgd – bijvoorbeeld op de vrijdagen. Daarover zijn in alle betreffende situaties mede afspraken te maken met werkgevers die bij een of meer van deze eenheden betrokken zijn.
- Er kan tevens een register worden opgesteld met bedrijven die aan de opleiding zijn verbonden en een bijdrage willen en kunnen leveren, voor elke student, waar nodig. In dat register worden mede de leeruitkomsten vermeld en het niveau waarop deze in een vorm van werken en leren zijn behalen. Daarmee is er een duidelijke synergie te behalen voor alle doelgroepen.
- Er kan nadrukkelijk worden gedifferentieerd binnen de bundel met opleidingen, voor de Ad en de Bachelor. Als iemand opteert voor de bacheloropleiding kunnen de eerste twee jaren puur 'voltijds' worden ingericht, om daarna te bezien wat mogelijk is in de laatste twee jaren om een keuze te maken uit gaan werken of doorgaan voor een masteropleiding. In het eerste geval zijn er wellicht opties om 'te mixen' met de groepen studenten die via de Ad een aanvullend bachelorprogramma gaan doen.

Het zijn slechts een paar voorzetten die hier worden gegeven, geen uitputtende lijst van mogelijkheden. Maar het gaat echt om het 'omdenken' dat het hbo broodnodig moet gaan doen.

---

³ Laten we niet vergeten dat een Ad-opleiding ook een vorm van afstuderen moet kennen, gekoppeld aan het afsluitend examen. In de vormgeving van het vierde semester van de studie zal hiermee rekening dienen te worden gehouden, met bepaalde scenario's (zijn wel in formats om te zetten).